

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΝΟΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ με αρ. 213/2015
ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΜΗΜΑ Ε΄

Συνεδρίαση της 6^{ης} Οκτωβρίου 2015

Σύνθεση:

Πρόεδρος: Μεταξία Ανδροβιτσανέα, Αντιπρόεδρος Ν.Σ.Κ.

Μέλη: Κωνσταντίνος Γεωργάκης, Βασιλική Πανταζή, Δημήτριος Αναστασόπουλος, Ελένη Σβολοπούλου, Δημήτριος Μακαρονίδης, Αδαμαντία Καπετανάκη, Σταύρος Σπυρόπουλος, Βασίλειος Καραγεώργος, Νομικοί Σύμβουλοι του Κράτους.

Εισηγήτρια: Ευθυμία Ε. Γκαράνη, Πάρεδρος Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

Αρ. ερωτήματος: Το με αρ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΔΥ/ΔΙΟΙΚ/ΤΔΠΙΔ/245892/36477/32082/10660/2014 έγγραφο του Τμήματος Διοίκησης Προσωπικού Ιδιωτικού Δικαίου της Δ/σης Διοικητικού της Γεν. Δ/σης Διοικητικής Υποστήριξης του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (τ. ΥΠΟΠΑΙΘ).

Περίληψη Ερωτήματος: Ερωτάται εάν, ενόψει των κρίσεων των 51/2013 και 52/2013 Πράξεων του Κλιμακίου Προληπτικού Ελέγχου Δαπανών στο Ι΄ Τμήμα του Ελεγκτικού Συνεδρίου, είναι δυνατή η απασχόληση, σε φορείς του δημοσίου τομέα, προσωπικού με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου, πέραν των είκοσι τεσσάρων (24) μηνών, που ορίζεται ως μέγιστο όριο στην παράγραφο 1 του άρθρου 6 του π.δ/τος 164/2004, όταν μεταξύ των ήδη συναφθεισών συμβάσεων εργασίας μεσολάβησε διάστημα μεγαλύτερο των τριών (3) μηνών.

Επί του ανωτέρω ερωτήματος, το Ε' Τμήμα του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους γνωμοδοτεί, κατά πλειοψηφία ως ακολούθως:

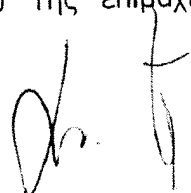
-I.-

Με το έγγραφο του ερωτήματος και τα συνοποβληθέντα στοιχεία δίδεται το ακόλουθο ιστορικό:

1. Δυνάμει της με αρ. πρωτ. 1972/27-3-2014 απόφασης της Προϊσταμένης της Β' Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (ΕΒΑ) Ηρακλείου Κρήτης, αποφασίσθηκε η πρόσληψη 15 ατόμων ως Δ.Ε. Ημερήσιων Φυλάκων στο ενετικό φρούριο της Σπιναλόγκας Λασιθίου Κρήτης, με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου. Από τους ως άνω προσληφθέντες, οι 14 προσελήφθησαν για διάρκεια απασχόλησης επτά (7) μηνών, η δε Μ.Τ. προσελήφθη για διάρκεια απασχόλησης έξι (6) μηνών, λόγω συμπλήρωσης [με συνυπολογισμό των έξι (6) μηνών] του διαστήματος των είκοσι τεσσάρων (24) μηνών που προβλέπει, ως ανώτατο όριο διάρκειας απασχόλησης, η παράγραφος 1 του άρθρου 6 του π.δ/τος 164/2004 «Ρυθμίσεις για τους εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου στο δημόσιο τομέα» (ΦΕΚ Α' 134/19-7-2004).

2. Με την από 7-8-2014 (αρ. πρωτ. 5957/12-8-2014) αίτησή της προς την 13^η ΕΒΑ, η Μ.Τ. ζήτησε να προσληφθεί και αυτή για επτά (7) μήνες, επικαλούμενη ότι, σύμφωνα με τις κρίσεις των 51/2013 και 52/2013 Πράξεων του Κλιμακίου Προληπτικού Ελέγχου Δαπανών στο Ι' Τμήμα του Ελεγκτικού Συνεδρίου, το όριο των είκοσι τεσσάρων (24) μηνών της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του άνω π.δ/τος ισχύει μόνο επί των «διαδοχικών συμβάσεων» του άρθρου 5 παρ. 1 του π.δ/τος 164/2004, ως τέτοιες δε νοούνται μόνο οι απέχουσες μεταξύ τους διάστημα κάτω του τριμήνου.

3. Οι εν λόγω Πράξεις του Κλιμακίου του Ε.Σ. εκδόθηκαν προς άρση της διαφωνίας μεταξύ των Επιτρόπων του Ε.Σ. και των Δήμων Φαιστού και Πολυγύρου αντίστοιχα. Ειδικότερα, οι Επίτροποι του Ε.Σ. στους νομούς Ηρακλείου και Χαλκιδικής αρνήθηκαν να θεωρήσουν χρηματικά εντάλματα μισθοδοσίας προσωπικού των Δήμων, με την αιτιολογία: οι προσληφθέντες με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου είχαν ήδη συμπληρώσει (εκτός του χρόνου της επίμαχης

 2

σύμβασης) τους 24 μήνες της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του π.δ/τος 164/2004. Κατόπιν εμμονής των άνω Δήμων, επελήφθη το Κλιμάκιο Προληπτικού Ελέγχου, το οποίο, εκκινώντας από τη θέση ότι ως διαδοχικές συμβάσεις του π.δ/τος 164/2004 νοούνται_αυτές, μεταξύ των οποίων, μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών (3) μηνών, έκρινε ότι το μέγιστο όριο διάρκειας απασχόλησης των είκοσι τεσσάρων (24) μηνών της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του π.δ/τος 164/2004 διέπει αποκλειστικά τις «διαδοχικές συμβάσεις» υπό την ανωτέρω έννοια και συνεπώς, συμβάσεις που συνάπτονται μετά πάροδο χρονικού διαστήματος μεγαλύτερου των τριών (3) μηνών δεν είναι «διαδοχικές» ούτε καταχρηστικές και δεν υπόκεινται στο χρονικό περιορισμό του άρθρου 6. Με αυτές τις εκτιμήσεις, το Κλιμάκιο απεφάνθη ότι οι επίμαχες χρηματικές δαπάνες ήταν νόμιμες.

Σημειώνεται ότι οι προαναφερθείσες Πράξεις του Κλιμακίου Ε.Σ. εκδόθηκαν σχετικά με εργαζομένους στην τοπική αυτοδιοίκηση και όχι στο, υπό στενή έννοια, νομικό πρόσωπο του Δημοσίου, επιπλέον δε δεν συνιστούν δικαστικές αποφάσεις, παράγουσες αντίστοιχη υποχρέωση συμμόρφωσης (ΣΤΕ 4358/2014, 1115/2013, ΕΣ 2/2012).

4. Ενόψει της γενικότερης, για τη Διοίκηση, σημασίας του θέματος, το Γραφείο Νομικού Συμβούλου του ΥΠΠΟΑ, δια του με αρ. πρωτ. 2015/ευρ. 4616/10-11-2014 εγγράφου, ζήτησε και τις απόψεις του Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης επί του θέματος, προκειμένου να ληφθούν υπόψη κατά την έκδοση της γνωμοδότησης.

Ακολούθησε το με αρ. πρωτ. ΔΙΔΑΔ/Φ2021/861/1377/28-4-2015 έγγραφο του Τμήματος Υπηρεσιακής Κατάστασης Ανθρώπινου Δυναμικού της Δημόσιας Διοίκησης του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, που ανέφερε ότι η υπηρεσία, μετά την έκδοση του π.δ/τος 164/2004, είχε προβεί στην έκδοση εγκυκλίων οδηγιών, που διευκρίνιζαν ότι, με τις διατάξεις του άρθρου 6 περιορίζεται ο συνολικός χρόνος διάρκειας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου στους είκοσι τέσσερις μήνες, ανεξαρτήτως χρόνου διακοπής μεταξύ αυτών, θέση την οποία εξακολουθούσε να υιοθετεί.

-II.-

A. Επί του ερευνώμενου ζητήματος κρίσιμες είναι οι κάτωθι διατάξεις:

1. Με την Οδηγία 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου της 28.6.1999 (δημ. 175/10-7-1999) σκοπήθηκε η αποτροπή της κατάχρησης από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων με την λήψη, εκ μέρους των κρατών-μελών, συγκεκριμένων μέτρων προσαρμογής. Στη ρήτρα 5 της από 18-3-1999 συμφωνίας - πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου των διεπαγγελματικών οργανώσεων γενικού χαρακτήρα CES, UNICE και CEEP, η οποία ενσωματώθηκε ως Παράρτημα στην εν λόγω Οδηγία, ορίζονται τα εξής:

«Μέτρα για την αποφυγή κατάχρησης 1. Για να αποτραπεί η κατάχρηση που μπορεί να προκύψει από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, συλλογικές συμβάσεις ή πρακτική ή/και οι κοινωνικοί εταίροι, όταν δεν υπάρχουν ισοδύναμα νομοθετικά μέτρα, για την πρόληψη των καταχρήσεων λαμβάνουν κατά τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες ειδικών τομέων ή /και κατηγοριών εργαζομένων, ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα μέτρα: α) αντικειμενικούς λόγους που να δικαιολογούν την ανανέωση τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας β) τη μέγιστη συνολική διάρκεια διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, γ) τον αριθμό των ανανεώσεων τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας. 2. Τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβουλεύσεις με κοινωνικούς εταίρους ή/και οι κοινωνικοί εταίροι καθορίζουν, όταν χρειάζεται, υπό ποιες συνθήκες οι συμβάσεις ή σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου: α) θεωρούνται «διαδοχικές», β) χαρακτηρίζονται συμβάσεις ή σχέσεις αορίστου χρόνου».

Η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη α) με το π.δ. 81/2003 αναφορικά με τους απασχολούμενους στον ιδιωτικό τομέα και β) με το π.δ. 164/2004 αναφορικά με τους απασχολούμενους στο Δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

2. Ειδικότερα, στην παράγραφο 4 του άρθρου 5 του π.δ/τος 81/2003 (ΦΕΚ 77 Α' 2-4-2003) [το οποίο, υπό την αρχική του μορφή κατελάμβανε τόσο τον ιδιωτικό όσο

dh. 4

και το δημόσιο τομέα, σύντομα όμως περιορίστηκε, με το άρθρο 3 του π.δ/τος 180/2004 (Φ.Ε.Κ. 160Α'), μόνο στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου του ιδιωτικού τομέα] ορίζονται τα εξής:

«Άρθρο 5. Κανόνες προστασίας εργαζομένων και αποφυγής καταστρατηγήσεως σε βάρος τους. 1....2.... 3... 4. "Διαδοχικές" θεωρούνται οι συμβάσεις ή σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου που καταρτίζονται μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου, με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας και δεν μεσολαβεί μεταξύ τους χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των είκοσι (20) εργάσιμων ημερών.».

3. Ακολούθησε η έκδοση του π.δ/τος 164/2004 «Ρυθμίσεις για τους εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου στο δημόσιο τομέα» (ΦΕΚ 134 Α' 19-7-2004 και διορθώσεις σφαλμάτων στο ΦΕΚ 135 Α' 19-7-2004), στα άρθρα 1, 2, 5, 6, 7 και 11 του Κεφαλαίου Α' του οποίου, ορίζονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«Άρθρο 1 Σκοπός. Σκοπός του παρόντος προεδρικού διατάγματος είναι η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας, όσον αφορά στο προσωπικό του Δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, προς τις διατάξεις της Οδηγίας 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία - πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, που έχει συναφθεί μεταξύ των διεπαγγελματικών οργανώσεων γενικού χαρακτήρα CES, UNICE και CEEP (Ε.Ε.Λ. 175/10.7.1999), με την οποία επιδιώκεται αφενός μεν η βελτίωση της ποιότητας της εργασίας ορισμένου χρόνου με την εφαρμογή της αρχής της μη διάκρισης σε σχέση με την εργασία αορίστου χρόνου και αφετέρου η καθιέρωση ενός πλαισίου για να αποτραπεί τυχόν κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.»

«Άρθρο 2 Πεδίο εφαρμογής. Οι διατάξεις αυτού του διατάγματος εφαρμόζονται στο προσωπικό του δημόσιου τομέα, όπως αυτός οριοθετείται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3 του παρόντος, καθώς και στο προσωπικό των δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων, το οποίο εργάζεται με σύμβαση ή σχέση εξαρτημένης εργασίας ορισμένου χρόνου, ή σύμβαση έργου ή άλλη σύμβαση ή σχέση που υποκρύπτει σχέση εξαρτημένης εργασίας.....»

«Άρθρο 5 Διαδοχικές συμβάσεις. 1. Απαγορεύονται οι διαδοχικές συμβάσεις, που καταρτίζονται και εκτελούνται μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας, ε φ ό σ ο ν μεταξύ των συμβάσεων αυτών μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών. **2.** Η κατάρτιση των συμβάσεων αυτών επιτρέπεται κα τ' ε ξ α ί ρ ε σ η, εφόσον δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους. Αντικειμενικός λόγος υφίσταται, όταν οι επόμενες της αρχικής σύμβασης συνάπτονται για την εξυπηρέτηση ειδικών ομοειδών αναγκών που σχετίζονται ευθέως και αμέσως με τη μορφή ή το είδος ή τη δραστηριότητα της επιχείρησης, **3.** Η σύναψη διαδοχικών συμβάσεων γίνεται εγγράφως .... **4.** Σ ε κ ά θ ε π ε ρ ί π τ ω σ η, ο αριθμός των διαδοχικών συμβάσεων δεν επιτρέπεται να είναι μεγαλύτερος των τριών, με την επιφύλαξη των διατάξεων της παραγράφου 2 του επόμενου άρθρου.»

«Άρθρο 6 Ανώτατη διάρκεια συμβάσεων. 1. Συμβάσεις που καταρτίζονται διαδοχικώς και εκτελούνται μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας, απαγορεύεται να υπερβαίνουν τους είκοσι τέσσερις (24) μήνες σε συνολικό χρόνο διάρκειας της απασχόλησης, ε ί τ ε σ υ ν ά π τ ο ν τ α ι κατ' εφαρμογή του προηγούμενου άρθρου ε ί τ ε σ υ ν ά π τ ο ν τ α ι κατ' εφαρμογή άλλων διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας. **2.** Συνολικός χρόνος διάρκειας απασχόλησης άνω των είκοσι τεσσάρων (24) μηνών επιτρέπεται μόνον σε περιπτώσεις ειδικών, από τη φύση και το είδος της εργασίας τους, κατηγοριών εργαζομένων που προβλέπονται από την κείμενη νομοθεσία, όπως, ιδίως, διευθυντικά στελέχη, εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται στο πλαίσιο συγκεκριμένου ερευνητικού ή οιουδήποτε επιδοτούμενου ή χρηματοδοτούμενου προγράμματος, εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται για την πραγματοποίηση έργου σχετικού με την εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από συμβάσεις με διεθνείς οργανισμούς.»

«Άρθρο 7 Συνέπειες παραβάσεων. «1. Οποιαδήποτε σύμβαση συνάπτεται κατά παράβαση των διατάξεων των άρθρων 5 και 6 του παρόντος διατάγματος είναι αυτοδικαίως άκυρη. **2....»**

«Άρθρο 11 Μεταβατικές Διατάξεις. 1. Διαδοχικές συμβάσεις κα τ ά τ η ν π α ρ. 1 του άρθρου 5 του παρόντος διατάγματος, οι οποίες έχουν συναφθεί πριν την έναρξη

 6

ισχύος του παρόντος και είναι ενεργές έως την έναρξη ισχύος αυτού, συνιστούν εφεξής σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου εφόσον συντρέχουν αθροιστικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις: .....

4. Στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 40 του ν. 4049/2012 (ΦΕΚ Α' 35/23-2-2012) ορίζονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«Άρθρο 40 1. Συμβάσεις εργασίας που καταρτίζονται διαδοχικώς και εκτελούνται μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού ..... και των ίδιων εργαζομένων που απασχολούνται με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας ως επιστημονικό προσωπικό και εξειδικευμένοι τεχνίτες σε έργα έρευνας, ανασκαφής, αναστήλωσης, αποκατάστασης, συντήρησης και διαμόρφωσης αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και έργων τέχνης, ή είναι απόφοιτοι του ΙΕΚ Φυλάκων Μουσείων και Αρχαιολογικών Χώρων, απαγορεύεται, με την επιφύλαξη της παραγράφου 2 του άρθρου 6 του π.δ. 164/2004 (Α' 134), να υπερβαίνουν τα πέντε (5) έτη σε συνολικό χρόνο διάρκειας της απασχόλησης. ....

2. Το προσωπικό της προηγούμενης παραγράφου δεν εμπίπτει στους περιορισμούς του άρθρου 5 του π.δ. 164/2004.....»

B.

1. Επί του εν λόγω νομικού ζητήματος έχουν εκδοθεί οι 73/2005 και 250/2010 Γνωμοδοτήσεις της Πλήρους Ολομελείας Ν.Σ.Κ., σύμφωνα με την –κατά πλειοψηφία– κρίση των οποίων, συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου που ανανεώνονται (μεταξύ των ίδιων προσώπων, υπό την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και συνθήκες) μετά πάροδο διαστήματος μεγαλύτερου του τριμήνου δεν νοούνται μεν ως «διαδοχικές συμβάσεις», κατά την έννοια του άρθρου 5 του π.δ/τος 164/2004 (διότι, στο άρθρο αυτό ως «διαδοχικές συμβάσεις» νοούνται μόνο οι απέχουσες μεταξύ τους λιγότερο από τρίμηνο, κατ' εξαίρεση επιτρεπόμενες), αποτελούν όμως τις συμβάσεις που εννοεί η διάταξη 6 ως καταρτιζόμενες διαδοχικώς «κατ' εφαρμογήν άλλων διατάξεων της κειμένης νομοθεσίας» και, συνεπώς, υπάγονται στον περιορισμό των 24 μηνών της παραγράφου 1 του άρθρου 6.

2. Επί της προαναφερθείσας 250/2010 Γνωμοδότησης της Ολομελείας ΝΣΚ, διατυπώθηκε, ως μειοψηφούσα γνώμη, ότι ο περιορισμός των 24 μηνών του άρθρου 6 διέπει τις «*διαδοχικές συμβάσεις*», κατά την αποκλειστική έννοια που αποδίδεται σ' αυτές στο άρθρο 5, δηλ. συμβάσεις με απόσταση μεταξύ τους μικρότερη του τριμήνου. Η εν λόγω μειοψηφούσα γνώμη απετέλεσε στη συνέχεια μειοψηφούσα γνώμη της 251/2010 Πράξης Τμ. Ι' Ε.Σ. και ήδη αποτελεί την κρίση των ερευνώμενων Πράξεων του Κλιμακίου ΕΣ.

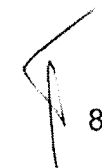
-III.-

Από τις ανωτέρω διατάξεις, ερμηνευόμενες αυτοτελώς αλλά και σε συνδυασμό μεταξύ τους, συνάγονται τα ακόλουθα:

(Α) Το νομικό ζήτημα που τίθεται με τις Πράξεις Ι' Κλιμακίου Ε.Σ. εκκινεί από την παραδοχή ότι στο εν λόγω άρθρο 5 ως «*διαδοχικές συμβάσεις*» ορίζονται και μάλιστα αποκλειστικά οι απέχουσες μεταξύ τους διάστημα μικρότερο του τριμήνου.

Η εν λόγω παραδοχή δεν ευρίσκει έρεισμα πρωτίστως στη γραμματική ερμηνεία της διάταξης, που αποτελεί την πρώτη προσέγγιση ενός κανόνα δικαίου, προς εξεύρεση του αληθούς νοήματος αυτού. Συγκεκριμένα:

(i) Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 5 π.δ/τος 164/2004: «**1.** *Α πα-
γο ρ ε ύ ο ν τ α ι ο ι διαδοχικές συμβάσεις, που καταρτίζονται και εκτελούνται
μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή
ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας ε φ ό σ ο ν μεταξύ των
συμβάσεων αυτών μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών. 2.
Η κατάρτιση των συμβάσεων αυτών επιτρέπεται κ α τ' ε ξ α ί ρ ε σ η, εφόσον
δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους. Αντικειμενικός λόγος υφίσταται, όταν
..... 3. .... 4. Σ ε κ ά θ ε π ε ρ ί π τ ω σ η, ο αριθμός των διαδοχικών
συμβάσεων δεν επιτρέπεται να είναι μεγαλύτερος των τριών, με την επιφύλαξη των
διατάξεων της παραγράφου 2 του επόμενου άρθρου.»*

  8

Από το άνω περιεχόμενο σαφώς συνάγεται ότι στη διάταξη του άρθρου 5:

α) δεν περιέχεται άμεσος ορισμός των «*διαδοχικών συμβάσεων*» (διαπίστωση που αναφέρεται και στην παρατήρηση 29 του με αρ. 162/2004 πρακτικού επεξεργασίας του π.δ/τος 164/2004 από την Ολομέλεια του ΣΤΕ) αλλά προσδιορίζονται ρητά τα κρίσιμα χαρακτηριστικά της έννοιας της διαδοχικότητας (:ίδια συμβαλλόμενα πρόσωπα, ίδια ή παρεμφερής ειδικότητα και ίδιοι ή παρεμφερείς όροι εργασίας),

β) ρητά ορίζεται ότι, στην περίπτωση που («*εφόσον*») συμβάσεις (με τα άνω τρία χαρακτηριστικά) απέχουν μεταξύ τους διάστημα μικρότερο του τριμήνου, τεκμαίρεται ότι εξυπηρετούν πάγιες ανάγκες και γι' αυτό απαγορεύονται κατ' αρχήν (5 παρ. 1), επιτρέπονται δε μόνο κατ' εξαίρεση, υπό τη συνδρομή αντικειμενικού λόγου (5 παρ. 2) και

γ) σαφώς συνάγεται ότι συμβάσεις (με τα άνω τρία χαρακτηριστικά) που απέχουν μεταξύ τους διάστημα τουλάχιστον τριμήνου επιτρέπονται ως ο κανόνας των επιτρεπόμενων «*διαδοχικών*» συμβάσεων.

(ii) Οι άνω θέσεις προκύπτουν:

(1) από την καταφατική ανάγνωση της διάταξης, σύμφωνα με την οποία, αφού «*απαγορεύονται οι διαδοχικές συμβάσεις* (ενν. με τα άνω χαρακτηριστικά) *εφόσον μεταξύ των συμβάσεων αυτών* (δηλ. των «*διαδοχικών*») *μεσολαβεί διάστημα μικρότερο των τριών μηνών*», έπεται ότι επιτρέπονται οι διαδοχικές συμβάσεις (με τα ίδια χαρακτηριστικά) εφόσον μεταξύ των συμβάσεων αυτών (δηλ. των «*διαδοχικών*») μεσολαβεί διάστημα μεγαλύτερο του τριμήνου,

(2) από τη χρήση του όρου «*εφόσον*», που εισάγει προϋπόθεση για το σε ποιά περίπτωση οι διαδοχικές συμβάσεις του άρθρου 5 απαγορεύονται,

(3) από την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου 5, που ορίζει ότι ο μέγιστος αριθμός των «*διαδοχικών*» συμβάσεων είναι έως τρεις «*σε κάθε περίπτωση*», διατύπωση που, για να έχει νόημα, προϋποθέτει την ύπαρξη πάνω από μίας περίπτωσης διαδοχικών συμβάσεων. Εν προκειμένω, το εν λόγω αριθμητικό όριο αναφέρεται στις εξής δύο, προβλεπόμενες στο άρθρο 5, περιπτώσεις διαδοχικών συμβάσεων: **i)** στις επιτρεπόμενες κατά κανόνα διαδοχικές συμβάσεις, ήτοι αυτές με απόσταση μεταξύ

τους τουλάχιστον τριμήνου και **ii)** στις επιτρεπόμενες κατ' εξαίρεση διαδοχικές συμβάσεις, ήτοι αυτές που απέχουν μεταξύ τους διάστημα μικρότερο του τριμήνου και επιτρέπονται μόνο υπό τη συνδρομή αντικειμενικού λόγου. Η θέση ότι στο άρθρο 5 προβλέπονται ως «διαδοχικές συμβάσεις» μόνο αυτές με διάστημα, μεταξύ τους, μικρότερο του τριμήνου, δηλ. μόνο μία περίπτωση συμβάσεων, καθιστά το «σε κάθε περίπτωση» της παραγράφου 4 άνευ νοήματος.

Επιπλέον, επισημαίνεται σχετικά ότι στο προαναφερθέν με αρ. 162/2004 πρακτικό επεξεργασίας του π.δ/τος 164/2004 αναφέρεται σχετικά (παρατήρηση 18): «Για να καταστεί επίσης σαφές ότι δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση ο αριθμός των διαδοχικών συμβάσεων να είναι μεγαλύτερος των τριών, ακόμη δηλαδή και αν η σύναψη αυτών δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους, πρέπει να προστεθεί στην αρχή της παραγράφου 4 του άρθρου 5 η φράση "σε κάθε περίπτωση"». Από την παρατήρηση αυτή εύλογα προκύπτει ότι, ακριβώς επειδή στο άρθρο 5 προβλέπονται οι ανωτέρω δύο περιπτώσεις επιτρεπόμενων διαδοχικών συμβάσεων, γι' αυτόν το λόγο επιδιώχθηκε «να καταστεί σαφές» ότι στο όριο των 3 ανανεώσεων υπόκειται (εκτός από την περίπτωση των επιτρεπόμενων, κατά κανόνα, διαδοχικών συμβάσεων) και η περίπτωση των κατ' εξαίρεση επιτρεπόμενων («..ακόμη..» και αυτές). Υπό την εκδοχή των ερευνώμενων Πράξεων Ι' Κλιμακίου Ε.Σ. ότι στο άρθρο 5 ως «διαδοχικές συμβάσεις» προβλέπονται μόνο οι απέχουσες κάτω του τριμήνου που απαγορεύονται κατ' αρχήν και επιτρέπονται κατ' εξαίρεση, υπό τη συνδρομή αντικειμενικού λόγου, δεν θα υπήρχε ζήτημα χρήζον αποσαφήνισης. Και τούτο διότι, το εν λόγω όριο των 3 συμβάσεων δεν θα μπορούσε παρά να αφορά τη μοναδική προβλεπόμενη στο άρθρο ως επιτρεπτή κατηγορία συμβάσεων.

(4) από τη διαφοροποίηση της γραμματικής διατύπωσης του άρθρου 5 του π.δ/τος 164/2004 σε σχέση προς τη γραμματική διατύπωση της αντίστοιχης διάταξης του προγενέστερου π.δ/τος 81/2003, με το οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η ίδια Οδηγία 1999/70/ΕΚ αναφορικά με τους απασχολούμενους στον ιδιωτικό τομέα.

Ειδικότερα, η παράγραφος 4 του άρθρου 5 του εν λόγω π.δ/τος έχει ως εξής: "Διαδοχικές" θεωρούνται οι συμβάσεις ή σχέσεις εργασίας

 10

ορισμένου χρόνου που καταρτίζονται μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου, με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας και δεν μεσολαβεί μεταξύ τους χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των είκοσι (20) εργάσιμων ημερών». Η εν λόγω διατύπωση, πράγματι, περιέχει ορισμό των «διαδοχικών συμβάσεων» (:χρησιμοποιείται ο όρος «θεωρούνται», ο δε όρος «Διαδοχικές» τίθεται εντός εισαγωγικών) και, πράγματι, ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει το στοιχείο του μεσολαβούντος χρόνου (των 20 ημερών) στην έννοια της «διαδοχικότητας», καθώς το διάστημα αυτό συνδέεται («και») με τα λοιπά στοιχεία της έννοιας της διαδοχικότητας.

Η συμπερίληψη στην έννοια των «διαδοχικών συμβάσεων» και του διαστήματος που μεσολαβεί μεταξύ αυτών επικρίθηκε στη θεωρία, ως μη διασφαλίζουσα την αποτελεσματικότητα της Οδηγίας (ενδεικτικά: Γαβαλάς Ν. «Οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου μετά το π.δ. 81/2003», ΕΕΔ 62 (2003) σελ. 644, σύμφωνα με τον οποίο, η διάρκεια του μεσολαβούντος διαστήματος πρέπει να κρίνεται κατά περίπτωση και όχι να είναι μαθηματικώς προκαθορισμένη και να ισχύει σε κάθε περίπτωση, Δερμιτζάκη Φ. – Τοκατλίδης Κ. «Η εργασία ορισμένου χρόνου υπό το φως των ρητρών 5 και 8 Οδηγίας 1999/70 Ε.Κ.», ΕΕΔ 65 (2006), σελ. 522, σύμφωνα με τους οποίους, ο εργοδότης μπορεί πάντοτε να αποφεύγει τις δυσμενείς συνέπειες σε βάρος του, αρκεί να προνοεί οι προσλήψεις να τηρούν το όποιο διάστημα διακοπής προβλεφθεί ως έννοια της διαδοχικής σύμβασης. Παπαϊωάννου Α. «Η Οδηγία 99/70 ΕΚ της 28.6.1999 και οι επιπτώσεις της στο ελληνικό Δίκαιο για την ανανέωση των συμβάσεων ορισμένου χρόνου», ΕΕΔ 59 (2000), σελ. 534 που υποστηρίζει ότι ο προσδιορισμός της έννοιας της διαδοχικότητας θα πρέπει να αφεθεί στη νομολογία, αφού μια νομοθετική απόπειρα να καθορισθεί το πότε μια διακοπή αίρει το χαρακτήρα των συμβάσεων ως διαδοχικών δε θα δώσει δίκαιες λύσεις. Και τούτο διότι είναι αδύνατον ο νόμος να προβλέψει όλες τις πιθανές περιπτώσεις και να λάβει υπόψη όλες τις ιδιαιτερότητες των επί μέρους κλάδων της οικονομίας ή συγκεκριμένων επαγγελμάτων).

Επιπλέον, σύμφωνα με το ΔΕΕ (C-212/2014), η άνω ρύθμιση κρίθηκε ως αντιτιθέμενη προς τη συμφωνία-πλαίσιο, λόγω του αυστηρού και περιοριστικού χαρακτήρα αυτής.

[Σημειώνεται ότι, μετά την τροποποίησή της, δια του π.δ/τος 180/2004, η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 5 π.δ/τος 81/2003 αναφέρει πλέον διάστημα 45 ημερών.]

Ακολούθησε το ερευνώμενο π.δ. 164/2004, το οποίο ρύθμισε τα σχετικά ζητήματα άλλοτε κατά τρόπο απόλυτα όμοιο προς το προγενέστερο π.δ. 81/2003 (π.χ. άρθρο 4: αρχή της μη διάκρισης μεταξύ των εργαζόμενων με σχέση αορίστου ή ορισμένου χρόνου), άλλοτε όμως κατά τρόπο αξιολογήσιμα διαφορετικό, όπως στην εξεταζόμενη διάταξη του άρθρου 5, στην οποία επιλέχθηκε να μην ακολουθηθεί η διατύπωση του προηγούμενου π.δ/τος 81/2003. Ειδικότερα, στη νέα διάταξη δεν επαναλαμβάνεται η φράση «*Διαδοχικές*» θεωρούνται» που απέδιδε ορισμό, ο δε, μεταξύ των συμβάσεων, μεσολαβών χρόνος δεν εισάγεται με τον όρο «*κα*» αλλά με τον όρο «*εφόσον*» ως προϋπόθεση, υπό τη συνδρομή της οποίας η επόμενη σύμβαση θεωρείται ως διαδοχική απαγορευμένη κατ' αρχήν (και όχι ως μη διαδοχική).

(5) Ενισχυτικά των ανωτέρω επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με την Οδηγία και τη συμφωνία-πλαίσιο (ρήτρα 5), τα κράτη – μέλη δεν ήταν υποχρεωμένα να θεσπίσουν ορισμό των «*διαδοχικών συμβάσεων*», παρά μόνο «*όταν χρειάζεται*», το δε χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ των ανανεώσεων των συμβάσεων όχι μόνο δεν αναφέρεται ως στοιχείο-κριτήριο (ούτε καν ως ένδειξη) της έννοιας της «*διαδοχικότητας*», αλλά επιπλέον δεν συγκαταλέγεται καν στα τρία μέτρα που η Οδηγία επέταξε να λάβουν τα κράτη-μέλη (: i) αντικειμενικοί λόγοι που να δικαιολογούν την ανανέωση των διαδοχικών συμβάσεων, ii) μέγιστη συνολική διάρκεια και iii) μέγιστος αριθμός ανανεώσεων αυτών).

Κατά συνέπεια των προεκτεθέντων, η θέση ότι στο άρθρο 5 περιέχεται ορισμός των διαδοχικών συμβάσεων, σύμφωνα με τον οποίο, ως «*διαδοχικές συμβάσεις*» ορίζονται μόνο οι απέχουσες μεταξύ τους κάτω του τριμήνου προσκρούει σε περισσότερα του ενός σημεία της γραμματικής διατύπωσης της διάταξης και φαίνεται να «*διαβάζει*» το εξεταζόμενο άρθρο 5 υπό τη διατύπωση της

αντίστοιχης διάταξης του προγενέστερου π.δ/τος 81/2003, η οποία (διατύπωση) όμως δεν διατηρήθηκε.

(Β) Κατ' ακολουθία των ανωτέρω και σε συνδυασμό προς τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 6, συνάγεται ότι το μέγιστο όριο των 24 μηνών εφαρμόζεται σε όλες τις επιτρεπόμενες διαδοχικές συμβάσεις του άρθρου 5, ως τέτοιες δε νοούνται αυτές με τα προαναφερθέντα τρία κρίσιμα χαρακτηριστικά της «διαδοχικότητας», που ανήκουν (οι συμβάσεις), ως προς τον μεσολαβούντα χρόνο, είτε στον κανόνα, είτε στην εξαίρεση του άρθρου 5. Η πάροδος δηλ. των τριών μηνών δεν καθιστά στην επόμενη σύμβαση μη διαδοχική αλλά διαδοχική επιτρεπόμενη χωρίς συνδρομή αντικειμενικού λόγου. Η επόμενη αυτή σύμβαση, ως περιέχουσα τα τρία κρίσιμα χαρακτηριστικά της «διαδοχικότητας» (που επαναλαμβάνονται σε αμφότερες τις διατάξεις των άρθρων 5 και 6), συνιστά διαδοχική σύμβαση του π.δ/τος 164/2004, που επιτρέπεται μεν, κατά τον κανόνα των διαδοχικών συμβάσεων του άρθρου 5, ωστόσο, ασφαλώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά, αν αφεθεί άνευ ορίου τόσο ως προς το μέγιστο αριθμό ανανεώσεων όσο και ως προς τη μέγιστη διάρκεια αυτής. Γι' αυτόν, ακριβώς, το λόγο και αυτή η επιτρεπόμενη διαδοχική σύμβαση υπόκειται στους περιορισμούς του π.δ/τος 164/2004 και δη τόσο στον μέγιστο αριθμό των συνολικά τριών (3) συμβάσεων (5 παρ. 4) όσο και στο όριο της μέγιστης διάρκειας 24 μηνών (6 παρ. 1). Τούτο δε σαφώς προκύπτει **1)** από τον σκοπό της Οδηγίας (ρήτρα 5) και του π.δ/τος 164/2004 (άρθρο 2) που είναι «*να αποτραπεί τυχόν κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων*» και **2)** από το γεγονός ότι η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 6 (περί του 24μηνου ορίου) παραπέμπει συνολικά στις συμβάσεις που συνάπτονται «*κατ' εφαρμογή του προηγούμενου άρθρου*» (ενν. του άρθρου 5) και όχι στις συμβάσεις που συνάπτονται κατ' εφαρμογή της παραγράφου 1 του άρθρου 5 (όπου αναφέρονται μόνο οι κάτω του τριμήνου απέχουσες συμβάσεις).

(Γ) Τις παραπάνω θέσεις φαίνεται να υιοθετούν οι σχετικά πρόσφατες 1733/2014 και 1897/2014 και αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, σε αντίθεση με την προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου.

Ειδικότερα, το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει κρίνει ότι, ως «*διαδοχικές συμβάσεις*» του π.δ. 164/2004 «*χαρακτηρίζονται*» μόνο οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου με μεσολαβούν, μεταξύ τους, διάστημα μικρότερο του τριμήνου (βλ. ΣΤΕ 3482, 2611/2011, 634/2010, 2639/2008, 29/2008, σύμφωνα με τις οποίες «*Κατά την μεταφορά της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη.....ο εθνικός νομοθέτης όρισε ότι συνάπτονται καταχρηστικώς και ..... χ α ρ α κ τ η ρ ί ζ ο ν τ α ι «διαδοχικές» μόνον οι ανανεούμενες συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών (βλ. την πάγια διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 και την μεταβατική διάταξη του άρθρου 11 παρ. 1 του π.δ/τος 164/2004)*»).

Με τις κρίσεις αυτές, το Δικαστήριο απέδωσε στις διαδοχικές συμβάσεις του π.δ/τος 164/2004 την έννοια των συμβάσεων που περιγράφονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 5, δηλ. τις απέχουσες μεταξύ τους διάστημα μικρότερο του τριμήνου. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι όλες οι άνω αποφάσεις εκδόθηκαν επί υποθέσεων σχετικών με τη μεταβατική διάταξη του άρθρου 11 παρ. 1 του π.δ/τος 164/2004. Η διάταξη αυτή παραπέμπει στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 (όπου αναφέρονται οι απέχουσες κάτω του τριμήνου, απαγορευμένες, κατ' αρχήν, συμβάσεις) και ορίζει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες τέτοιες συμβάσεις (της παραγράφου 1 του άρθρου 5), που είναι ενεργείς κατά το χρόνο έκδοσης του π.δ/τος 164/2004, μπορούν να μετατραπούν σε συμβάσεις αορίστου χρόνου. Η παραπομπή δηλ. της παραγράφου 1 του άρθρου 11 στις συμβάσεις με απόσταση μεταξύ τους μικρότερη του τριμήνου έχει την έννοια του προσδιορισμού των συμβάσεων για τις οποίες δίδεται η δυνατότητα μετατροπής σε αορίστου χρόνου κι όχι την έννοια των «*διαδοχικών συμβάσεων*» που διέπει το π.δ. 164/2004 (ΣΤΕ 1733/2014).

Επιπλέον, η ΣΤΕ 1897/2014 φαίνεται να αποσαφηνίζει το ζήτημα, καθώς ρητά αναγνωρίζει **α)** ότι, σύμφωνα με τις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 5 π.δ/τος 164/2004, συμβάσεις (με τα χαρακτηριστικά της διαδοχικότητας) που απέχουν μεταξύ τους τ ο υ λ ά χ ι σ τ ο ν τρίμηνο (και συνεπώς και μεγαλύτερο του τριμήνου διάστημα) αποτελούν «*διαδοχικές συμβάσεις*» και μάλιστα τον κανόνα αυτών, **β)** ότι το μεσολαβούν τρίμηνο της παραγράφου 1 του άρθρου 5 αποτελεί «*περιορισμό*» (και όχι στοιχείο της έννοιας της «*διαδοχικότητας*» των συμβάσεων του π.δ/τος 164/2004), υπό την έννοια ότι, για να επιτραπεί κατάρτιση επόμενης

σύμβασης πριν την πάροδο τριμήνου, απαιτείται η συνδρομή αντικειμενικού λόγου και **Υ)** ότι τόσο ο μέγιστος αριθμός των τριών (3) συμβάσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 5 όσο και η μέγιστη διάρκεια των 24 μηνών της παραγράφου 1 του άρθρου 6 επίσης αποτελούν «*περιορισμούς*» που διέπουν όλες τις «*επιτρεπόμενες διαδοχικές συμβάσεις*» του π.δ/τος (και, συνεπώς τόσο τις διαδοχικές συμβάσεις του κανόνα της παραγράφου 1 του άρθρου 5, κατά την προηγούμενη σκέψη της απόφασης, όσο και τις διαδοχικές συμβάσεις της εξαίρεσης της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου).

(Δ) Τέλος, στις 51 και 52/2013 Πράξεις Ι' Κλιμακίου Ε.Σ. τίθεται (σελ. 11) ο προβληματισμός ότι, αν θεωρηθούν ως «*διαδοχικές συμβάσεις*» και οι απέχουσες μεταξύ τους διάστημα μεγαλύτερο του τριμήνου, τότε η μέγιστη 24μηνιαία διάρκεια του άρθρου 6 θα διέπει και αυτές, αυτό δε θα είχε ως συνέπεια εργαζόμενος που έχει συνάψει συμβάσεις ορισμένου χρόνου συνολικής διάρκειας άνω των 24 μηνών με φορέα του δημοσίου τομέα, να μην μπορεί ποτέ στο μέλλον, έστω και μετά την πάροδο μακρού χρόνου, να απασχοληθεί στον ίδιο φορέα με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου.

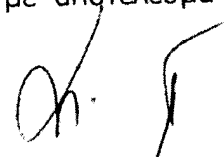
Επί του προβληματισμού αυτού παρατηρούνται τα εξής:

Δεδομένων των όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω, η έννοια των διαδοχικών συμβάσεων προσδιορίζεται στο άρθρο 5 κατά τρόπο που, αφενός μεν απορρέει ευθέως από την αξιολόγηση του γράμματος της διάταξης, αφετέρου δε συνάδει και προς το σκοπό του π.δ/τος (:στο άρθρο τίθενται τα χαρακτηριστικά στοιχεία της διαδοχικότητας αλλά και οι περιορισμοί στην χρησιμοποίηση των διαδοχικών συμβάσεων, σύμφωνα με την Οδηγία και τη συμφωνία-πλαίσιο). Συνεπώς, δεν χωρεί αλλά ούτε και χρειάζεται «ερμηνεία» της διάταξης. Ωστόσο, και για την πληρότητα της γνωμοδότησης, επισημαίνονται τα ακόλουθα:

Με την παράγραφο 2 του άρθρου 6 π.δ/τος 164/2004, η εθνική ρύθμιση προσδιόρισε τις περιπτώσεις που θέλησε να επιτρέψει, κατ' εξαίρεση, την υπέρβαση του ορίου της 24μηνιαίας διάρκειας των διαδοχικών συμβάσεων, για λόγους συνδεδεμένους με το είδος ή τη φύση της εργασίας. Συγκεκριμένα, σε περίπτωση που ο ίδιος εργαζόμενος, έχοντας ήδη συμπληρώσει χρόνο απασχόλησης 24 μηνών με προηγούμενες διαδοχικές συμβάσεις, επιχειρήσει σύναψη νέας σύμβασης ορισμένου χρόνου υπό τον ίδιο εργοδότη-δημόσιο φορέα, ειδικότητα και συνθήκες εργασίας, η

επιχειρούμενη αυτή σύμβαση θα επιτραπεί, εφόσον μπορεί να ενταχθεί στις ενδεικτικά αναφερόμενες («ιδίως») εξαιρέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 6, σε αντίθετη δε περίπτωση θα κριθεί ως διαδοχική απαγορευμένη, λόγω υπέρβασης του 24μηνου. Στις εν λόγω εξαιρέσεις, η διάταξη δεν περιέλαβε ούτε πρόβλεψη συγκεκριμένου μακρού χρονικού διαστήματος ούτε αναφορά σε «εύλογο» χρόνο από την τελευταία σύμβαση (με την οποία συμπληρώθηκε διάρκεια 24 μηνών), μετά την πάροδο των οποίων να επιτρέπεται σύναψη νέας εργασιακής σχέσης του ίδιου φορέα με τον ίδιο εργαζόμενο, ειδικότητα και όρους εργασίας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη (στην νέα σχέση) στοιχεία της παλιάς. Συνεπώς, εάν νέα σύμβαση (που δεν μπορεί να υπαχθεί στις εξαιρέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 6) επιχειρηθεί μετά μακρό διάστημα από την προηγούμενη, πράγματι είναι ενδεχόμενο η απαγόρευσή της να συνιστά ανεπιεική ρύθμιση, υπό την έννοια ότι η πάροδος ενός τέτοιου μακρού διαστήματος θα μπορούσε να θεωρηθεί, κατ' αρχήν, ότι εκκινεί μια νέα σχέση, που δεν πρέπει να συνδεθεί με τις παλιές συμβάσεις. Αυτή η ρύθμιση, ωστόσο, απετέλεσε την επιλογή της εθνικής διάταξης, που φαίνεται να αξιολογεί ως επαρκές το γεγονός ότι στο συγκεκριμένο εργαζόμενο ήδη προσφέρθηκε απασχόληση 24μηνιας διάρκειας στο δημόσιο τομέα και, επομένως, η ίδια δυνατότητα πρέπει να παρασχεθεί και προς άλλα νέα πρόσωπα.

Συνεπώς, με δεδομένη (i) τη γραμματική διατύπωση του άρθρου 5, (ii) την επιλογή της εθνικής ρύθμισης να μην διαλάβει στις εξαιρέσεις της απαγόρευσης υπέρβασης του 24μηνου, και την περίπτωση κατάρτισης νέας σύμβασης μετά από μακρό χρόνο και (iii) την υποχρέωση σεβασμού του σκληρού πυρήνα του στόχου προστασίας της Οδηγίας, δεν κρίνεται θεμιτό, προς προστασία της άνω περίπτωσης, να τεθεί (και μάλιστα ερμηνευτικά) εκτός των αποτρεπτικών της κατάχρησης περιορισμών του π.δ/τος 164/2004 η μεγάλη κατηγορία των διαδοχικών συμβάσεων που απέχουν διάστημα τρίμηνο και πλέον από την προηγούμενη, με τη θεώρηση αυτών (των συμβάσεων) ως μη διαδοχικών και άρα ελεύθερα επιτρεπόμενων. Τυχόν τέτοια εκτίμηση είναι εξαιρετικά πιθανόν να ιδρύσει τακτική προσλήψεων απολύτως αντίθετη προς το σκοπό της Οδηγίας 1999/70 και του π.δ/τος 164/2004 (:επαναλαμβανόμενες προσλήψεις των ίδιων προσώπων μετά πάροδο διαστήματος 3 μηνών και έστω και μιας μόνο ημέρας, χωρίς κανέναν περιορισμό ούτε ως προς τον αριθμό των ανανεώσεων ούτε ως προς τη διάρκεια αυτών), με αποτέλεσμα να

 16

διευκολυνθούν καταστάσεις ανάλογες προς αυτές που έντονα αποδοκίμασε ο Συνταγματικός νομοθέτης με τη μεταρρύθμιση του 2001 (άρθρο 103).

-IV.-

Κατόπιν των ανωτέρω, κατά τη συζήτηση, που διεξήχθη μεταξύ των μελών των Τμήματος, διατυπώθηκαν οι ακόλουθες γνώμες:

(Α) Κατά τη γνώμη της πλειοψηφίας, απαρτιζόμενης από την Πρόεδρο του Τμήματος, Αντιπρόεδρο ΝΣΚ, Μεταξία Ανδροβιτσανέα και τους Νομικούς Συμβούλους Κωνσταντίνο Γεωργάκη, Βασιλική Πανταζή, Δημήτριο Αναστασόπουλο, Δημήτριο Μακαρονίδη, Αδαμαντία Καπετανάκη και Σταύρο Σπυρόπουλο [ψήφοι επτά (7)], με την οποία γνώμη συντάχθηκε και η εισηγήτρια Ευθυμία Ε. Γκαράνη, Πάρεδρος του ΝΣΚ (γνώμη άνευ ψήφου):

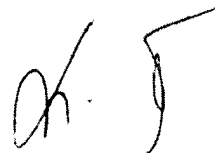
1. Δεδομένου ότι η διάταξη του άρθρου 5 δεν περιέχει άμεσο ορισμό των «*διαδοχικών συμβάσεων*» αλλά προσδιορίζει τα κρίσιμα χαρακτηριστικά της έννοιας της διαδοχικότητας, ως «*διαδοχικές συμβάσεις*» του π.δ/τος 164/2004 νοούνται οι συμβάσεις με τα επαναλαμβανόμενα στις διατάξεις των άρθρων 5 και 6 κρίσιμα χαρακτηριστικά της «*διαδοχικότητας*», ήτοι τα ίδια συμβαλλόμενα πρόσωπα εργοδότη και εργαζόμενου, την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα εργαζομένου και τις ίδιες ή παρεμφερείς συνθήκες εργασίας.

2. Διαδοχική σύμβαση που συνάπτεται μετά τουλάχιστον τρίμηνο από την προηγούμενη ανήκει στον κανόνα των επιτρεπόμενων διαδοχικών συμβάσεων, ενώ διαδοχική σύμβαση που επιχειρείται να συναφθεί σε διάστημα μικρότερο του τριμήνου από την προηγούμενη απαγορεύεται κατ'αρχήν και επιτρέπεται κατ'εξαιρεση, μόνο υπό τη συνδρομή αντικειμενικού λόγου της παραγράφου 2 του άρθρου 5.

3. Αμφότερες οι, κατά τα ανωτέρω, περιπτώσεις επιτρεπόμενων διαδοχικών συμβάσεων υπόκεινται στους περιορισμούς τόσο των τριών (3) ανανεώσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 5 όσο και της μέγιστης 24μηνιας διάρκειας της παραγράφου 1 του άρθρου 6, τους οποίους (περιορισμούς) μπορούν να υπερβούν

μόνο υπό τη συνδρομή των εξαιρετικών προϋποθέσεων της παραγράφου 2 του άρθρου 6.

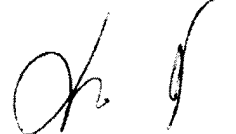
Κατά την ειδικότερη γνώμη του Νομικού Συμβούλου, Βασιλείου Καραγεώργου, η έννοια της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του π.δ/τος 164/2004 είναι ότι συμβάσεις διαδοχικώς καταρτιζόμενες και εκτελούμενες μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας, οι οποίες συνάπτονται κατ' εφαρμογή άλλων (πλην του άρθρου 5 του π.δ/τος 164/2004) διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας είναι συμβάσεις, μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών. Και τούτο διότι, αν ο ορισμός, με τη διάταξη της παραγράφου 1 του παραπάνω άρθρου 6, του περιοριστικού μέτρου της εικοσιτετράμηνης μέγιστης συνολικής διάρκειας απασχόλησης αφορούσε μόνο τις διαδοχικές συμβάσεις κατά την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 5 του π.δ/τος 164/004, αυτές δηλαδή που μεταξύ τους μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών, θα ήταν περιττή η αναφορά σε συμβάσεις που συνάπτονται κατ' εφαρμογή άλλων διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας πλην των διατάξεων του παραπάνω άρθρου 5, αφού όλες οι διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας που προβλέπουν τη σύναψη διαδοχικών συμβάσεων μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών πρέπει να μη έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις του π.δ/τος 164/2004, με τις οποίες έγινε η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στο κοινοτικό δίκαιο, πρέπει δηλ. να δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους η κατ' εξαίρεση κατάρτισή τους (άρθρο 5 παρ. 2 του π.δ/τος 164/2004) και συνεπώς συνάπτονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 5 και θα ήταν αρκετή η παραπομπή σε αυτό. Συνεπώς, με το άρθρο 6 παρ. 1 του Διατάγματος εισάγεται μια επιπλέον ασφαλιστική δικλείδα για την αποφυγή της κατάχρησης των συμβάσεων ορισμένου χρόνου, οι οποίες συνάπτονται μεν διαδοχικώς μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου και εμφανίζουν μεταξύ τους κάποια ενότητα και συνέχεια όχι μόνο από την άποψη της ειδικότητας και των όρων εργασίας αλλά και του χρόνου που μεσολαβεί, χωρίς όμως να αποτελούν «διαδοχικές συμβάσεις» κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 5, αφού η επόμενη σύμβαση συνάπτεται με διάστημα διακοπής μεγαλύτερο των τριών μηνών από την προηγούμενη. Κατά συνέπεια, διαδοχικώς καταρτιζόμενες συμβάσεις που εκτελούνται μεταξύ του ίδιου εργοδότη

και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας, οι οποίες συνάπτονται κατ' εφαρμογή διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας και μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, απαγορεύεται κατ' αρχήν σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 να υπερβαίνουν τους 24 μήνες απασχόλησης. Περαιτέρω πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ερευνάται αν οι συμβάσεις αυτές εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των εξαιρέσεων του παραπάνω άρθρου 6 (ΝΣΚ ΟΛ 73/2005).

B) Μειοψήφησε η Νομικός Σύμβουλος Ελένη Σβολοπούλου, η οποία υποστήριξε την ακόλουθη γνώμη: Από την πάγια διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 (και τη μεταβατική διάταξη του άρθρου 11 παρ. 1) του παραπάνω π.δ/τος προκύπτει ότι κατά τη μεταφορά της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη ο εθνικός νομοθέτης όρισε ότι συνάπτονται καταχρηστικώς και χαρακτηρίζονται «διαδοχικές» μόνον οι ανανεούμενες συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών (ΣΤΕ 2131/2015, 2366, 639/2014, 2611/2011, 3482/2010, 634/2010 κ.α). Όπως άλλωστε έχει κριθεί, το κριτήριο αυτό είναι αντικειμενικό και πρόσφορο για την επίτευξη του σκοπού, που επιδιώχθηκε με την Οδηγία και τη συμφωνία πλαίσιο (ΣΤΕ 2366, 1733/2014 κ.α), διότι η πάροδος χρονικού διαστήματος τριών μηνών δύναται να θεωρηθεί επαρκής για τη διακοπή κάθε υπάρχουσας σχέσης εργασίας, με αποτέλεσμα να μην θεωρείται «διαδοχική», καταχρηστικώς συναπτόμενη, οποιαδήποτε σύμβαση ενδέχεται να υπογραφεί αργότερα (ΣΤΕ Επταμ.2639/2008 σκ.14, 28-30/2008 κ.α). Σχετικά με το ότι η τρίμηνη διακοπή συνιστά ικανοποιητικό κριτήριο προσδιορισμού της διαδοχικότητας βλ. και την απόφαση του ΔΕΚ της 12.6.2008 στην υπόθεση C-364/2007, σκ. 96 -117, ιδίως 115-116 και την απόφαση ΔΕΚ της 23.4.2009, C-378 έως C-380/2007 σκ.153-157. Περαιτέρω, στο άρθρο 5 (παράγραφοι 2 και 4) ορίστηκε ότι επιτρέπεται κατ' εξαίρεση και για αντικειμενικούς λόγους (οι οποίοι συντρέχουν όταν οι επόμενες της αρχικής συμβάσεις συνάπτονται για ομοειδείς ανάγκες που σχετίζονται άμεσα με τη μορφή ή το είδος ή τη δραστηριότητα της επιχείρησης) η σύναψη μέχρι τριών, το πολύ, «διαδοχικών», κατά την ως άνω έννοια, συμβάσεων, δηλαδή των ανανεούμενων συμβάσεων μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών. Τέλος, με τις διατάξεις του άρθρου 6 του Π.Δ/τος ορίστηκε ότι ο μέγιστος

συνολικός χρόνος διάρκειας απασχόλησης των συμβάσεων, που καταρτίζονται διαδοχικώς μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας, δεν μπορεί να υπερβεί τους είκοσι τέσσερις μήνες, είτε οι συμβάσεις αυτές συνάπτονται κατ'εφαρμογή του προηγούμενου άρθρου 5, δηλαδή «διαδοχικές συμβάσεις» μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών, των οποίων η κατάρτιση επιτρέπεται κατ'εξαιρεση εφόσον δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους, είτε κατ'εφαρμογή άλλων διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας (παρ.1), και περαιτέρω ορίστηκαν οι ειδικές περιπτώσεις κατά τις οποίες επιτρέπεται η υπέρβαση του ως άνω ορίου στην σύναψη διαδοχικών συμβάσεων, όλως κατ'εξαιρεση και για αντικειμενικούς λόγους, που συνδέονται με την φύση και το είδος της εργασίας κατηγοριών εργαζομένων (παρ.2). Εξάλλου, με το Π.Δ 164/2004 δεν θίγονται οι κείμενες διατάξεις που προβλέπουν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες επιτρέπεται η σύναψη συμβάσεων εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου στο δημόσιο τομέα, αλλά θεσπίζονται μόνο οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες επιτρέπεται η σύναψη των επομένων της αρχικής συμβάσεων(πρακτικό επεξεργασίας Ολομ.ΣΤΕ 162/2004 ΣΚ.15,ΝΣΚ 385/2006,302/2005). Από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι συμβάσεις που καταρτίζονται διαδοχικά και συνάπτονται κατ'εφαρμογή άλλων(πλην του άρθρου 5 του Π.Δ./τος 164/004) διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας, κατά την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Π.Δ/τος 164/2004, είναι συμβάσεις μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών, η κατάρτιση των οποίων, μετά την έναρξη της ισχύς του Π.Δ./τος 164/2004, επιτρέπεται μόνον εφόσον συνάδει με τους όρους του άρθρου 5 παρ. 2 αυτού, δηλαδή εφόσον δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους. Αντίθετα, συμβάσεις που καταρτίζονται μεταξύ του ίδιου εργοδότη και του ίδιου εργαζόμενου με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας και μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, δεν καταλαμβάνονται από το περιοριστικό μέτρο της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Π.Δ/τος 164/2004 και η συνολική διάρκεια τους είναι δυνατόν να υπερβαίνει τους είκοσι τέσσερις μήνες. Η λύση αυτή εναρμονίζεται με το σκοπό του Π.Δ/τος, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 1 αυτού, αφού οι συμβάσεις μεταξύ των οποίων μεσολαβεί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών δεν θεωρείται ότι συνάπτονται καταχρηστικά και δεν απαγορεύονται, γι' αυτό

 20

δε το λόγο, τυχόν πρόβλεψη ανώτατης διάρκειάς τους, δεν θα ήταν μέτρο αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού της αποτροπής της κατάχρησης που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.

-V.-

Κατόπιν όλων των ανωτέρω, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Ε' Τμήμα) γνωμοδοτεί, κατά πλειοψηφία, ως εξής: σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 5 και 6 του π.δ/τος 164/2004, δεν είναι δυνατή η συνέχιση της απασχόλησης προσωπικού (που δεν εμπίπτει στις διατάξεις του άρθρου 40 ν. 4049/2012) με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου πέραν του ορίου των 24 μηνών της παραγράφου 1 του άρθρου 6 π.δ/τος 164/2004, με σύναψη νέας σύμβασης μεταξύ του ίδιου εργοδότη και εργαζόμενου, με την ίδια ή παρεμφερή ειδικότητα και με τους ίδιους ή παρεμφερείς όρους εργασίας, ανεξαρτήτως της διάρκειας του διαστήματος που μεσολάβησε μεταξύ των ήδη συναφθεισών διαδοχικών συμβάσεων.

Ενόψει της σπουδαιότητας των νομικών ζητημάτων και της διαφοροποίησης των κατά πλειοψηφία κρίσεων του τμήματος προς τις κατά πλειοψηφία κρίσεις των 73/2005 και 250/2010 Γνωμοδοτήσεων της Πλήρους Ολομελείας Ν.Σ.Κ., το Ε' Τμήμα Ν.Σ.Κ. αποφασίζει ομόφωνα την παραπομπή της υπόθεσης στη Β' Τακτική Ολομέλεια, κατ' άρθρο 6 παρ. 3 ν. 3086/2002.

ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ

Αθήνα, 13-10-2015

Η Πρόεδρος

Μεταξία Ανδροβιτσάνεα

Αντιπρόεδρος του ΝΣΚ

Η Εισηγήτρια

Ευθυμία Ε. Γκάρανη

Πάρεδρος Ν.Σ.Κ.